

Полтава всіх любить

Учасники семінару

М.Коровай, О.Ніколенко, О.Куш

Біля Диканьської церкви

У садибі Гоголя

Директор музею Л.Енко і О. Ніколенко

Світлини до рубрики “Педагогічна хроніка”

Матеріали учасників семінару учителів року зі світової літератури «Інноваційні технології в системі літературної освіти України (світова література)»

12—13 листопада 2014 року на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка відбувся Всеукраїнський семінар «Інноваційні технології в системі літературної освіти України (світова література)». У ньому взяли участь дипломанти й лауреати Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2014» у номінації «Світова література» (Одеса, 2014 р.). Найкращі учителі-словесники з різних областей України приїхали до Полтави з метою обміну передовими методиками й технологіями в галузі викладання світової літератури, а також обговорення перспектив розвитку предмета. У межах програми семінару відбувся круглий стіл «Підручник нового покоління: інноваційні стратегії, зарубіжний і вітчизняний досвід» (керівники – проф. О.М. Ніколенко, В.І. Мацапура, доц. О.В. Орлова), проведена відкрита лекція проф. О.М. Ніколенко на тему «Імпресіонізм у літературі й мистецтві», презентація досвіду учителів-практиків перед студентами й викладачами факультету філології та журналістики. Для учасників семінару було відчинено двері Літературної вітальні «Зелена лампа», де проф. О.М. Ніколенко і ст. викл. І.В. Фісак представили присутнім новітні переклади творів зарубіжної класики (Ф. Шіллера, Г. Гейне, Р.Л. Стівенсона, Р. Кіплінга, С. Гудзенка, К. Симонова та ін.), здійснені викладачами кафедри світової літератури у процесі підготовки сучасних підручників зі світової літератури для шкіл з українською мовою навчання. Гості в супроводі проф. О.М. Ніколенко та доц. О.В. Орлової відвідали гоголівські місця Полтавщини, побували у Свято-Миколаївській і Свято-Троїцькій церквах (Диканька), Національному музеї-заповіднику М.В. Гоголя (Гоголеве).

Семінар відкрив нові обрії розвитку предмета «Світова література», який має важливе значення для процесу входження юного покоління українців в культурне поле Європи та інших цивілізованих країн світу. Деякі матеріали семінару ми пропонуємо вашій увазі.

Компаративний аналіз літературних об'єктів на етапі модернізації шкільної літературної освіти

Новий Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти однією з важливих складових літературного компонента освітньої галузі «Мови і літератури» визначає компаративну лінію, яка передбачає порівняння літературних творів, їх компонентів (тем, мотивів, образів, художніх засобів та ін.), явищ і фактів, що належать до різних літератур, встановлення зв'язків між українською, світовою літературами, літературами національних меншин, розгляд традиційних тем, сюжетів, мотивів, образів у різних літературах, зіставлення оригінальних творів і україномовних перекладів, вираження особливостей української культури та літератури на основі світової, демонстрацію лексичного багатства і невичерпних стилістичних можливостей української мови. **Компаративна лінія забезпечує** цілісність уявлень учнів про художню літературу та її місце в системі мистецтва і культури, міжпредметні зв'язки української та світової літератур, світової літератури та історії (української, всесвітньої), світової літератури та мов (української, іноземних) та реалізується в окремій рубриці «Елементи компаративістики»

(ЕК) нової програми та нових підручників зі світової літератури для 5 класу. Виходячи з потреби держави в громадянах із розвиненими ключовими та предметними

компетентностями, **питання формування полікультурної компетентності через здійснення компаративного аналізу літературних об'єктів на етапі модернізації шкільної літературної освіти є актуальним.** У своїх дослідженнях В.Жирмунський, Д.Наливайко, О.Ніколенко, О.Куцевол, Є.Волощук та ін. розглядають компаративний аналіз як перспективний напрям в методиці викладання літератури.

Компаративний підхід до вивчення літературних об'єктів сприяє поглибленому й творчому вивченню літературних творів, зростанню читацької активності учнів, реалізації естетичних та виховних завдань вивчення літератури, дозволяє вийти за межі вузького прочитання творів, встановити взаємозв'язки (генетичні, контактні, типологічні) між

різними текстами, оригіналами й перекладами, національними літературами, творами мистецтва, усвідомити ідентичність кожного народу, місце рідної культури в діалозі культур, зберегти національні духовні цінності.

Проведення уроків з елементами компаративного аналізу на рівні окремих компонентів тексту плануємо починаючи з 5 класу, сприятливими темами для чого є вивчення малих жанрів фольклору, казок, міфів. У 6 класі розпочинаємо спроби порівняльного аналізу особливостей композиції, засобів творення образів головних героїв на матеріалі, наприклад, байок Езопа, І.Крилова, Л.Глібова «Вовк та Ягня», в основі яких лежить однаковий сюжет, зіставляємо мораль та особливості творів. У 5–6 класах здійснюємо цілеспрямоване накопичення теоретичних понять: «світова література», «національна література», «взаємодія літератур», «національні особливості», «ментальність», «переклад» тощо. У 7–11 класах поняття поглиблюємо, додаючи складніші: «компаративний метод, прийом», «компаративний аналіз», «типи взаємозв'язків», «діалектична єдність світового літературного процесу», «методологічні основи і принципи існування світової літератури» та інші. Окремий урок компаративного аналізу – заняття, на якому домінуючим є порівняльний аналіз об'єктів художньої літератури, – проводимо, починаючи з 7-го класу.

Вибір форми порівняльного аналізу здійснюємо під час планування навчального матеріалу зі світової літератури. На цьому етапі компаративний підхід реалізуємо так: аналізуємо матеріал навчальних програм зі світової та української літератур; здійснюємо відбір художніх творів для компаративного аналізу; визначаємо зміст фонового матеріалу; аналізуємо можливість економії часу при вивченні спільних теоретичних чи оглядових питань; з метою збільшення часу на текстувальне вивчення творів проводимо перерозподіл навчальних годин у межах теми.

Так, вивчаючи тему «Фольклор, його характерні ознаки. Фольклорні жанри різних народів (прислів'я, приказки, загадки, пісні). Гуманістичні цінності, втілені у фольклорних творах різних народів. Література і фольклор» у 5 класі, на яку програмою зі світової літератури виділено 1 годину, не зупиняємося детально на теорії літератури, оскільки більше уваги її вивченню можна приділити на уроках української

літератури при розгляді тем «Загадка як вид усної народної творчості. Розгляд змісту і форми загадок. Види загадок. Художні засоби в них (метафора)» і «Прислів'я та приказки. Народне уявлення про навколишній світ та його оцінка в прислів'ях і приказках. Краса і мудрість цього жанру усної народної творчості», на які чинна програма з української літератури відводить 4 години. Натомість приділяємо більше уваги компаративному компоненту та плануємо в межах теми зі світової літератури урок розвитку мовлення, де вдосконалюємо здобуті знання на практиці, розвиваємо мовлення учнів.

Типологічні зв'язки між двома творами різнонаціональних літератур на рівні окремих компонентів тексту встановлюються й розглядаються під час вивчення індійської народної казки «Фарбований шакал» між нею та казкою І.Франка «Лис Микита», японської та української народних казок «Іссумбосі, або Хлопчик–Мізинчик» та «Хлопчик–Мізинчик» у 5 класі. В оповіданнях Дж.Лондона «Жага до життя» та О.Довженка «Воля до життя» у 6 класі, в новелі О.Генрі «Останній листок» та оповіданні Дж.Олдріджа «Останній дюйм», баладах Й.В.Гете «Вільшаний король» та Т.Шевченка «Тополя» у 7 класі та інших аналізуємо подібне та відмінне на рівнях теми, сюжету, системи образів або образів головних героїв, поетики та жанрової специфіки.

Поглиблене вивчення іноземних мов (англійської, німецької, російської) дає змогу здійснювати компаративний аналіз оригіналів літературних творів та їх перекладів.

Ефективним засобом здійснення компаративного аналізу є складання порівняльних таблиць, порівняльних графічних схем та малюнків (діаграми Вена, класери та ін.). Ці форми роботи допомагають систематизувати інформацію про компоненти двох порівнюваних текстів.

Туряниця Вікторія Георгіївна,

учитель-методист

Свалявської гімназії Закарпатської обл.

Формування читацьких компетенцій учнів шляхом хронотопічного аналізу художнього тексту

Любое вступление в сферу смыслов совершается только через ворота хронотопов.

М. М. Бахтин

Сучасний урок літератури... Яким він має бути? Це питання останнім часом хвилює вчителів літератури та літературознавців все більше. Як зацікавити сучасних учнів, котрі живуть у колосальному інформаційному просторі, художніми книгами? Як зробити так, щоб читання художнього твору не перетворилось на механічний процес «з-під палки», а стало співтворчістю автора та читача?

Головна мета аналізу художнього тексту — формувати читача, особистість, здатну самостійно здобувати інформацію, поновлювати її, коригувати та інтерпретувати протягом усього свого життя. Тому всі види аналізу, які використовує вчитель у своїй практиці, мають перед-

бачати саме цю мету. Сучасний урок літератури — це передусім урок мислення, урок, який допоможе учневі усвідомити себе людиною, особистістю даної культурної епохи, здатної до діалогу з іншими історико-культурними епохами. На уроках літератури це досягається шляхом пізнання глибинних смислів художнього твору. Діалогічний підхід найбільш повно відображає природу дидактичної взаємодії, співробітництва та співтворчості, створює оптимальні умови для діалогічного спілкування в системі відносин «учитель – учні».

Оскільки головним об'єктом літератури є людина, то й аналіз художнього тексту, як і будь-яке дослідження, що стосується людини, має починатися з відповіді на питання про сутність людської особистості. Без цього будь-які знання про людину будуть позбавлені своєї основи, тобто, будуть довільними, випадковими, «фіктивними». Сутність людини насамперед визначається тією

історико-культурною епохою, в якій вона живе, тобто, часово-просторовими рамками, обумовленими як державним устроєм, особливостями розвитку країни, так і історичним, біографічним та суто приватним часом. Художній твір — модель, «віддзеркалення» світу в його історичному, культурному, світоглядному розвитку. Цілком зрозуміло, що час і простір художнього твору містять у собі певні «коди», «розшифрування» яких дасть змогу збагнути не тільки авторське бачення світу та місце людини в ньому, не тільки місце даного тексту в історико-культурному процесі, а й допоможе усвідомити весь духовний досвід людства, закарбований у словесних видах мистецтва. На уроках літератури учні мають побачити та усвідомити авторський «message», що міститься в художньому часі та просторі художнього твору, інакше для юного читача двері світу художнього твору можуть ніколи не відчинитись. Тому в сучасному літературознавстві та методиці викладання літератури постає питання застосування *хронотопічного аналізу* під час роботи з текстом.

Хронотоп — взаємозв'язок часових та просторових відносин, художньо освоєних у літературі. Термін цей використовується в математичному природознавстві. Вперше термін «хронотоп» у літературознавстві було введено М. М. Бахтіним у праці «Форми часу та хронотопу в романі».

Хронотопічний аналіз — аналіз художнього часу та простору — містить у собі осмислення взаємозв'язків часових та просторових відносин художнього тексту. Саме в хронотопі закладено основний конфлікт художнього твору, визначаються жанр та жанрові різновиди; хронотоп як формально-змістова категорія значною мірою визначає і образ людини в літературі. Методика використання хронотопічного аналізу ставить за головну мету збагнути сенс твору, наблизитись до розуміння авторського задуму.

Під час аналізу художнього тексту важливо усвідомлювати різницю між реальним хронотопом та хронотопом художнього тексту. Час та простір — це усталена позиція, з якої або крізь яку людина освоює простір топографічно об'ємного світу. Якщо час у реальному житті рухається лінійно, у хронологічній та топографічній

послідовності, то в рамках художнього тексту рух часу та значення простору залежить вивід волі автора. Час і простір у художньому тексті існують не тільки у фабульній послідовності, але й у сюжетній, ланцюжок подій розвивається у зв'язку з авторським задумом. Яскравим прикладом авторського рішення є роман М. Булгакова «Майстер і Маргарита», а саме бал Сатани, де простір розширюється, а ніч може тривати вічність.

Вивчаючи у п'ятому класі тему «Казки народів світу», ми визначаємо основний елемент хронотопу — дорогу. Саме на дорогу виходить герой народної казки в пошуках кращої долі, саме на дорозі він зустрічає багато випробувань, бореться зі злом та знаходить щастя. Оскільки для п'ятикласників «Світова література» — абсолютно новий предмет, то й залучення до аналізу має бути природним, обережним та ненав'язливим. Можна дітям дати завдання намалювати героїв твору під час пошуку щастя («Пані Метелиця», «Пензлик Маляна», «Іссумбосі, або Хлопчик-Мізинчик»). На дитячих ілюстраціях обов'язково з'явиться дорога. На уроці в п'ятому класі мають бути ігрові моменти: можна пограти в вікторину «Дорога», під час цієї гри діти будуть змагатись у тому, хто найбільше пригадає казок, в яких дорога відіграє в житті героя важливу роль, робить його більш сильним та приводить до мети. Дорога є дуже важливим елементом хронотопу, і учні працюватимуть з ним і під час вивчення літературної казки (Г.Х. Андерсен «Дикі лебеді», О. С. Пушкін «Казка про метрву царівну і сімох богатирів», О. Вайльд «Хлопчик-Зірка»), і вивчаючи твори сучасної дитячої літератури (Дж. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь», Р. Дал «Чарлі і шоколадна фабрика» та ін.), і в старших класах, коли вивчатимуть роман Сервантеса «Дон Кіхот з Ламанчі».

Мій досвід роботи над проблемою дозволяє мені сміливо сказати, що хронотопічний аналіз — ключ до розуміння не тільки світу художнього твору, а й внутрішнього світу як учня, так і вчителя!

Тіхоненко Світлана Олегівна,
вчитель світової літератури
гімназії № 9 м. Кіровограда

Кластер як один із методів формування критичного мислення школярів на уроках світової літератури

Знати по-справжньому — це значить змінюватися під впливом цього знання.

Е. де Мелло

Важлива мета освіти — це не тільки знання, а й дії через знання. Провідна педагогічна ідея представленого досвіду: імплементація технології критичного мислення через метод «кластер» у шкільний курс світової літератури для забезпечення переходу від навчання, орієнтованого на запам'ятовування, до навчання, спрямованого на розвиток самостійного свідомого мислення школярів.

Досвід показує, що для дітей основної школи цікавим є такий вид діяльності як переосмислення інформації через графічні схеми і таблиці. З-поміж різноманітних графічних способів опрацювання матеріалу учнів приваблюють кластери. Слово «кластер» походить з англійської мови (*cluster* — пучок, рій, скупчення).

Кластер — виділення смислових одиниць тексту та їх графічне оформлення у формі пучка. Кластер включає ключові слова, ідеї, подані у логічній послідовності текстових суб'єктів, котрі створюють цілісну і наочну картину. Метод «кластер» дає змогу представити на уроці великий обсяг інформації в структурованому і систематизованому вигляді, виявити ключові слова теми. Так підвищується мотивація, адже самі ідеї дітьми сприймаються легше. Вважаю, що людині потрібні графічні образи, тому що мозок краще запам'ятовує моделі. Представлення учнями інформації у формі кластера сприяє творчій обробці, а тому забезпечує засвоєння її на рівні розуміння. Кластери дозволяють розвивати мислення, робити його більш

гнучким, позбавлятися стереотипів, догматичне мислення перетворювати в критичне. Важливо і те, що через побудову кластерів виявляємо систему ключових слів, які можуть бути використані для пошуку інформації в інтернеті, а також для визначення головних напрямів учнівських досліджень, вибору тем для проектних робіт. Створення кластерів сприймається школярами як творча робота, у якій є можливість реалізація власного бачення проблеми, власний підхід, варіативність як засіб самореалізації, самоствердження.

Можливість індивідуальної, парної, групової і колективної роботи створює психологічний комфорт у навчальному процесі.

Застосовую кластер на усіх етапах заняття (за технологією розвитку критичного мислення): *на стадії виклику* — для систематизації того, що дітям відомо, і визначення прогалів у знаннях; *на стадії осмислення* кластер дозволяє фіксувати фрагменти нової інформації; *на стадії рефлексії* поняття групуються і між ними встановлюються логічні зв'язки.

Правила створення кластера

1. Посередині чистого аркуша (класної дошки), документа Word, слайді Power Point записуємо ключове слово чи речення теми.
2. Кругом нього — слова чи речення, що доповнюють тему.
3. Довкола записаних слів з'являються «супутники» і встановлюються нові логічні зв'язки.
4. Записуємо стільки ідей, скільки їх називають діти.

Внаслідок цього з'являється структура, яка графічно відображає послідовність процесу мислення, визначає інформаційне поле заданої теми. З-поміж великого розмаїття кластерів найбільш прийнятними на уроках світової літератури вважаю такі: *класичний кластер, зворотний кластер, кластер-образ, предметний кластер, паперовий кластер, кластер з нумерацією слів, мультимедійний кластер з візуальними, аудіо-та відеоефектами.*

Метод «кластер» застосовую на заняттях світової літератури для інтерпретації: а) будь-яких елементів літературного твору (фрагменти, сцени, мотиви, персонажі, символи, тропи тощо, навіть окремі речення та слова), співвіднесені з відповідним контекстом твору

або позатекстовою ситуацією; б) літературного твору як певної цілісності; в) літературної цілісності вищого порядку, ніж літературний твір, наприклад, творчості письменника, літературної школи, літературного напрямку, літературного періоду.

Дуже важливою є презентація нових кластерів. Головним завданням цієї роботи є не тільки систематизація матеріалу, але й встановлення причинно-наслідкових зв'язків між «пучками» кластера, які можуть мати дуже цікаві розгалуження. Наприклад, наповнення кластера «Самопожертва як вищий прояв любові» під час вивчення новели О. Генрі «Останній листок» може мати такий вигляд.

Метод кластера на етапі рефлексії

групування понять і встановлення логічних зв'язків між ними

Через застосування методу «кластер» формую у школярів надпредметні уміння, які проявляються під час занять з інших предметів, у позакласній діяльності, у різних життєвих ситуаціях. Серед важливих умінь виділяю такі: уміння працювати в групах; графічно оформити текстовий матеріал; творчо інтерпретувати наявну інформацію; розподілити матеріал за ступенем новизни і значимості; узагальнити здобуті знання; формувати культуру читання.

Голяс Світлана Євгенівна,
учитель світової літератури
Козівської ЗОШ І—ІІІ ст. №2
Тернопільської обл.

Авторські освітні інтернет-ресурси

На сучасному етапі розвитку освіти персональні сайти або блоги вчителів — явище вже досить поширене, але ставлення до них залишається неоднозначним. Що це: справа педагогів-професіоналів або вискочок; рідкість, що не заслуговує на увагу, або презентаційний майданчик сучасного педагога, що акумулює його досвід?

Щоб відповісти на це питання, необхідно розібратися, чим керуються люди, які створюють свої персональні сайти, і що це дає педагогу. Варто зазначити, що сайт на сучасному етапі є, мабуть, найзручнішим інструментом для представлення будь-яких продуктів діяльності. У порівнянні з паперовим носієм,

який може представити лише текст і зображення, сайт дає можливість донести інформацію в мультимедійних формах. Також сайт може бути засобом педагогічної взаємодії як колективів педагогів, так і окремих учителів та учнів.

На запитання «Чи потрібен учителю персональний сайт?» відповіді педагогів можуть бути діаметрально протилежними. Головні аргументи проти — невпевненість у своїй компетенції і відсутність часу на створення і підтримання сайту.

А що ж може дати вчителю створення власного сайту?

Отже, створення сайту дасть змогу педагогу: презентувати свій педагогічний досвід великий

аудиторії колег з метою отримання незалежної оцінки і порад; представити портфоліо вчителя; ознайомлювати з успішністю учнів їх та їхніх батьків; отримати навички використання дистанційних форм навчання учнів, організовувати дистанційне навчання; отримати навички інтерактивної взаємодії; організовувати проектну діяльність учнів; здійснювати індивідуальний підхід до учнів; популяризувати творчі успіхи учнів; допомагати педагогам-початківцям; підвищити рівень ІКТ-компетенцій; обговорювати проблеми освіти; консультувати і давати поради батькам учнів; сприяти створенню позитивного іміджу навчального закладу; привертати увагу до предмета, на прикладах показувати можливість застосування знань у подальшому житті; досягати суспільного визнання; брати участь у професійних конкурсах. Так, ми бачимо, наскільки корисним в педагогічній діяльності може бути персональний сайт.

Отже, якщо ви вирішили створити свій авторський сайт, потрібно пам'ятати, що для реалізації названих вище можливостей сайт повинен продуману концепцію і відповідати основним вимогам юзабіліті: бути простим і зрозумілим у використанні, мати чітку і прозору структуру, містити контактну інформацію для здійснення зворотного зв'язку. Також серед важливих вимог до сайту можна виділити такі: швидкість завантаження сторінок (не слід перевантажувати сторінки, наприклад, великою кількістю ілюстрацій), приємний дизайн (не повинен заважати сприйняттю інформації), змістовність, актуальність матеріалів, частота оновлення.

Сайт може бути орієнтований на такі групи цільової аудиторії: учні, батьки учнів, керівники МО та вчителі-предметники. Учительські сайти можуть бути найрізноманітніші.

Найпростіший тип сайту – своєрідне резюме. Сайт даного типу містить загальні відомості про педагога, стаж роботи, напрямки та результати діяльності, курси підвищення кваліфікації, нагороди і відзнаки тощо. Раніше такі сайти були досить поширеними, але зараз поступились місцем більш змістовним ресурсам.

Сайт-портфоліо крім загальної інформації про вчителя та його діяльність може містити окремі науково-методичні та дидактичні матеріали, презентацію педагогічного досвіду, відомості про позаурочну діяльність з предмета тощо. Сайти такого типу найчастіше створюються для участі у конкурсі «Учитель року».

Найпопулярніший на цей момент тип сайту вчителя-предметника. Як правило, сайти такого типу містять різноманітні матеріали, які можуть стати у пригоді

колегам. Контент розрахований не тільки на читання, а й на «скачування», іноді він частково розміщений на файлообмінниках або інших сховищах файлів. Інформаційна архітектура сайтів визначається або видом контенту, або тематичними блоками курсу чи класно-урочною системою. Найкращі з предметних сайтів є дуже часто відвідуваними (по кількох тисяч хостів на добу – більше, ніж на деяких загальноосвітніх сайтах), що свідчить про їхню надважливу роль в освітньому Інтернет-просторі.

Сайт «учитель – учню» поки що не дуже розповсюджений. Його основне призначення – ознайомлення учнів з результатами успішності і допомога у навчанні. На сторінках сайту учні можуть знайти лекції, додаткові матеріали з предмета, відеоматеріали, презентації, посилання на корисні освітні ресурси тощо. З усіх типів учительських сайтів цей різновид є найбільш затратним у часі для педагога.

Сайти методичних об'єднань учителів – перспективний тип вчительських сайтів. Сайти МО близькі за структурою до предметних, але наповнюються контентом, створеним різними вчителями. Сайти класу – контент таких сайтів пов'язаний, перш за все, з роботою класного керівника і життям класу. Сайти з чужим контентом наповнені матеріалом, узятим з інших ресурсів. На жаль, таких сайтів багато в Інтернеті.

Зрозуміло, що велика кількість інтернет-ресурсів учителів-предметників є комбінованими – поєднують риси сайтів різних типів і містять найрізноманітніший контент: загальні відомості про педагога, матеріали для колег, інформацію з предмета для учнів, новини з життя класу. Тому дана класифікація сайтів досить умовна.

Поступово така форма професійної діяльності, як створення персонального предметного сайту, завойовує все більше прихильників, адже відкриває для педагогів нові можливості. Сайт стає робочим інструментом педагога і починає використовуватися у навчальній діяльності під час дистанційного навчання, проектної діяльності, для організації взаємодії педагогів, учителів, батьків тощо. Але треба пам'ятати, що створення сайту вчителем не має ставати обов'язковим і примусовим, адже зараз в мережі вже багато «мертвих», закинутих сайтів, створених «з-під палиці», які тільки засмічують освітній Інтернет-простір.

Куц Олег Миколайович,

учитель Полтавського обласного ліцею-інтернату для обдарованих дітей із сільської місцевості при Кременчуцькому педучилищі імені А. С. Макаренка

Формування культурологічної компетентності учнів на уроках світової літератури

В основу сучасних концепцій змісту шкільної освіти покладений культурологічний підхід до його будови. Зміст освіти розглядається як педагогічно адаптований соціальний досвід людства, який є тотожним за структурою людській культурі. На початку ХХІ століття, коли у суспільстві відчувається гострий дефіцит культури серед молоді, а інформаційний простір містить елементи жорстокості, бездуховності, насильства, проблеми морального становлення особистості стають особливо загостреними й актуальними. Тому сьогодні як ніколи педагогам слід формувати світогляд учнів, збагачений гуманістичними ідеями, поглядами, переконаннями, ідеалами української і світової духовної культури. Усе це й визначило вибір проблеми, над реалізацією якої працюю протягом останніх років: «Формування культурологічної компетентності учнів на

уроках світової літератури», яка є цілком актуальною в контексті розвитку сучасної освіти, культурних запитів особистості.

Провідна ідея досвіду полягає в пошуку шляхів розвитку культурологічної компетентності.

Формування компетентної особистості учня у процесі вивчення літератури здійснюю через поєднання діяльнісного, особистісно зорієнтованого, компетентнісного підходів шляхом забезпечення міжпредметної інтеграції, використання розвивальних інтерактивних технологій, технології створення ситуації успіху, проектної діяльності з використанням інноваційних комп'ютерних технологій, урахування суб'єктивного досвіду учнів, спрямування позакласної діяльності на набуття учнями позитивного соціального досвіду. Це й становить інноваційну значущість досвіду.

Формування культурологічної компетентності здійснюю через:

— технологію «створення ситуації успіху»;

— діалогову стратегію навчання;

— інтеграцію знань із літератури, живопису, музики, балету, театру, кіно тощо. Так, під час вивчення давньоруських билин учні встановлюють особливості розкриття героїчних образів у творах різних видів мистецтва (О. Бородін, симфонія № 2 і картина «Богатирі» В. Васнецова); пропоную творчі домашні завдання: обрати вірш Б. Пастернака, який найбільше сподобався, оформити ілюстративно (дібрати зоровий образ із галереї художників-імпресіоністів) і озвучити (дібрати музичний супровід); від сприйняття явищ культури, творів мистецтва учень переходить до взаємодії з культурним досвідом людства, аналізуючи його і формуючи власний світогляд і принципи діяльності;

— активну порівняльно-зіставну роботу: вивчення різножанрових творів, що презентують різні мистецькі епохи та національні культури в єдиному тематичному блоці (скажімо, «Пригоди і фантастика», «Героїчне минуле в літературі» в 7 класі) дають змогу зіставити у творах головні сюжетні лінії, мотиви, особливості поетики; порівнюючи Прометея Гете і Байрона учні розуміють відмінність у світосприйманні поета Просвітництва і поета романтизму. При виборі форми домашнього завдання намагаюся знайти такий кут зору, під яким навіть звичайне перетворюється на дивовижне (наприклад, при вивченні балади Ф. Шиллера «Рукавичка» пропоную скласти кодекс лицаря, учні ж, занурившись у проблему, знаходять історичні джерела, пояснюють значення поняття «кодекс» і розуміють протиріччя у поведінці рицаря, намагаються дати їм пояснення, оцінку з точки зору сучасників події та сьогодення, аргументують власну думку);

— ефективність пошуково-дослідницького методу: на сторінках шкільного сайту розміщую завдання, список джерел; активно застосовую метод проектів (творчий, дослідницький, інформаційний); створюю динамічні проблемні групи, разом з учнями шукаємо істину та вирішуємо проблеми; підготовка школярами різноманітних видів дослідження (біографічних, краєзнавчих, історичних, мистецтвознавчих) сприяє розвитку необхідності читальних умінь і навичок, пробуджує інтерес до аналітичної роботи з літературним текстом;

— інноваційні прийоми активізації пізнавальної діяльності та елементи технології критичного мислення: наприклад, особисті асоціації, блок-опори, створення сенканів, інсценування історій, створення реклами в групах, «Криголам», «Лови помилку», «Символ твору», «Інформаційний пакет», «Гронування», «Асоціативний куш», «Блайднес», «Цитатна доріжка», «Лист письменнику» тощо;

— використання інформаційних технологій: різні види графічного та звукотехнічного унаочнення до теми, яка вивчається (короткі відеофільми про життя автора, екранізації творів світової літератури, аудіо-записи виразного читання віршів, пісень і романсів на вірші відомих поетів, презентації до життєвого шляху творів митців).

У контексті реалізації провідної ідеї ефективним є мультимедійний контент, який дає змогу проводити нестандартні типи уроків: урок-гра, урок-подорож, урок-екскурсія, урок-дослідження, урок-засідання літературного клубу, урок-квест, урок-презентація, захист творчих проектів. Активно використовую у своїй роботі інтерактивну дошку, яка надає можливість не тільки урізноманітнити навчальний матеріал, а й сприяє підвищенню активності учнів; серед прийомів – завдання на встановлення відповідностей, послідовності; ефективними є прийоми групування об'єктів, зіставлення образів, заповнення пропусків;

— розширення культурно-освітнього середовища через позакласну та позашкільну діяльність (проведення вечора «Муза кохання» (за творчістю О. С. Пушкіна), літературна композиція про любов та війну («У війни не жіноче обличчя»), свята до Дня закоханих тощо). Активну роботу над реалізацією методичної проблеми проводжу в межах літературного гуртка «Сузір'я» протягом останніх шести років. Стали традиційними відвідування разом з учнями театрів, музеїв, виставок, зустрічей із поетами та письменниками Херсонщини, спортсменами, відомими науковцями, що є носіями певних досягнень різних напрямів культури України на сучасному етапі;

— рефлексію діяльності в культурно-освітньому середовищі: діяльність учнів на цьому етапі забезпечує збільшення їх словникового запасу, надає змогу розширити знання з теми, побачити різні підходи до оформлення відповіді, складання схем. Школярі осмислюють відкриті й усвідомлені ними на уроці ідеї, дискутують, отже, здійснюється процес формування культурологічних компетентностей, самоаналізу та самооцінки учнів.

Так, підкреслюючи важливість моделювання культурно-освітнього середовища за допомогою запропонованих методів і прийомів, я забезпечую умови формування в учнів культурологічної компетентності, надаю можливість проявитися самостійним, творчим здібностям дитини, бажанню використовувати знання на практиці, залучаю учнів до різноманітної діяльності, яка задовольняє їхні духовні потреби, що є основною метою навчального курсу з літератури та складовою предметних компетентностей учнів.

Самініна Олена Вікторівна,
учитель світової літератури
Херсонської СЗОШ I-III ст. № 52

Нові переклади творів зарубіжної літератури

Літературна вітальня «Зелена лампа»

Оригінал і переклад

Культура – найкоротший шлях до порозуміння між народами.

Микола Лукаш

Сучасний світ звучить на різні голоси. Розмаїття мов і культур – це надзвичайно цікаво і чудово! Ми збагачуємося, долучаючись до духовних здобутків різних народів. Утім, щоб їх опанувати, потрібно знати іноземні мови, хоча б одну – дві досконало. Тоді ми зможемо вільно мандрувати від країни до країни, від континенту до континенту, спілкуватися, дружити і здобувати корисну інформацію. Проте жодна людина не може знати всі мови світу, тому для того, щоб ми могли познайомитися із надбаннями інших країн і народів, є люди, котрі досконало володіють іноземними мовами і професійно роблять дуже важливу справу – перекладають тексти з однієї мови на іншу. Такі люди називаються *перекладачами*.

Переклад – це відтворення тексту (усного чи писемного) засобами іншої мови. За словами Йоганна Вольфганга Гете, це «один із найважливіших і найсуттєвіших засобів спілкування між людьми». А *художній переклад* виконує особливо важливу роль у процесі культурного обміну і взаємозбагачення народів, у справі утвердження миру на Землі.

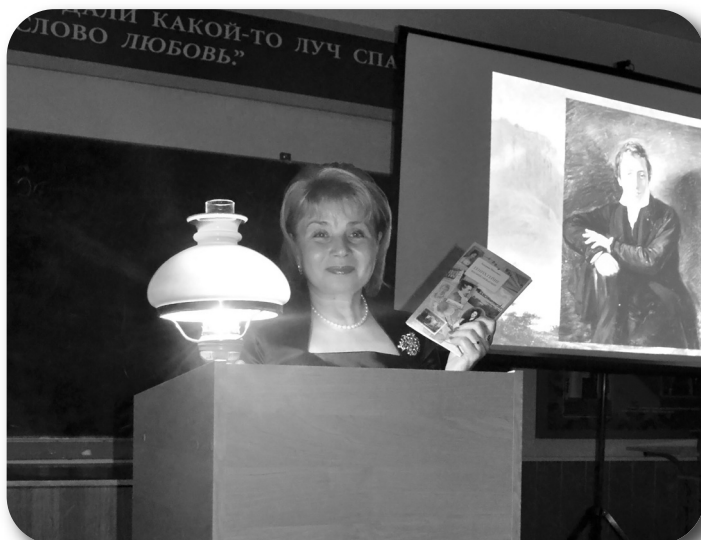
Художній текст суттєво відрізняється від нашого практичного мовлення. Найголовніша різниця полягає в тому, що практичне мовлення виконує передовсім функцію передачі інформації, а в художньому ж тексті до цього додається й естетична функція. У зв'язку з цим художній переклад вимагає збереження не тільки змісту і форми першоджерела, а й естетичної функції, такого ж емоційного впливу, який забезпечує текст оригіналу.

Щоб зробити переклад художнього твору, мало знати мову оригіналу і мову перекладу. Треба знати життя обох народів, спосіб їх мислення, історію, традиції, звичаї. Художній переклад є явищем одразу двох літератур – народу, мовою якого створювався оригінал, і народу, мовою якого він перекладається. Цей твір повинен відчуватися як переклад, тобто зберігати колорит іноземності, але водночас бути зрозумілим іномовному читачеві.

Відомий перекладач Григорій Кочур писав: «Переклад тим відрізняється від оригіналу, що оригінал – один, він існує в остаточній і незмінній формі, а єдино можливого перекладу не буває, як не буває, скажімо, єдиного виконання музичного твору: кожен виконавець надає своїй інтерпретації власних відтінків, своєрідних рис».

Переклади бувають різними. Їх види виділяють залежно від того, наскільки близько до оригіналу перекладач відтворив текст іншою мовою. *Прямий (або дослівний) переклад* – це передача тексту іншою мовою шляхом механічної підстановки на місце іномовних слів їх абсолютних відповідників із мови, на яку здійснюється переклад, при збереженні чужомовних конструкцій. Прямий (дослівний) переклад, своєрідна «фотографія» оригіналу, може слугувати початковим етапом для розшифровки складних місць першоджерела. Утім, прямий переклад не завжди буде достатнім для розуміння художнього смислу твору, адже дуже часто мови різних народів відрізняються своїми лексичними, граматичними чи синтаксичними особливостями. Тому, щоб відтворити певні слова чи вирази іншою мовою, потрібно шукати подібні (схожі чи близькі за змістом і формою) відповідники (еквіваленти) в іншій мові. Переклад, у якому використовуються не прямі, але адекватні (еквівалентні) засоби іншої мови, що відображають ідейно-художній зміст оригіналу, називають *непрямим*. Тут не йдеться про «правильний» чи «неправильний» переклад, а перш за все – про «вдалий» чи «невдалий», що залежить від майстерності перекладача.

Нерідко *прямий переклад* плутають із *точним перекладом*. Але це різні поняття. Точний переклад має на меті відтворення не лише змісту, але й формальних ознак першоджерела, дає найповніше уявлення про систему художніх засобів і стиль оригіналу. Однак, на відміну від дослівного, точний переклад є вже пристосованим до мови, якою здійснюється переклад, відповідаючи її літературним нормам. Точний переклад художнього твору відтворює, крім змісту і формальних ознак, його образність, емоційну атмосферу, нюанси смислу. А *неточний переклад* має відхилення як від змісту, так і від форми оригіналу.

Повний переклад – це переклад всього обсягу тексту до найменших дрібниць і нюансів. А *неповний переклад* – відтворення лише основних положень тексту, його окремих частин, елементів.

Вільний переклад – це передача загального змісту іншомовного тексту без збереження деталей і емоційно-експресивних відтінків.

В українській традиції існує такий вид творчої діяльності, як *переспів*. Це вже не переклад, а авторський твір (як правило, віршований), у якому митець, відштовхуючись від іншомовного джерела і спираючись на нього (у змісті і формі), висловлює власні погляди. Фактично це новий самостійний текст, створений за мотивами оригіналу. У переспіві можуть зберігатися деякі образи, мотиви, формальні особливості оригіналу, проте ідейно-художній зміст переспіву відрізняється від першоджерела. Метою переспіву є створення національного варіанту відомого сюжету чи мотиву, висловлення авторської позиції, утвердження певної ідеї.

3 історії перекладу. Перші перекладачі з'явилися вже в Давньому Єгипті у III тисячолітті до н.е. Вони працювали при дворі фараонів і в храмах. У Давньому Римі відомим перекладачем був сенатор *Гай Ацилій*, який спеціалізувався в усному мовленні. А перші писемні переклади в Давньому Римі здійснив *Люцій Лівій Андронік*. Його найвагомішою працею став переклад з давньогрецької поеми Гомера «Одіссея» латиною. Значного розвитку перекладацька діяльність досягла в добу Середньовіччя (XI–XIII ст.). Тоді перекладачі жили при монастирях для перекладу релігійних текстів, передовсім Біблії. До їхньої роботи висувалися певні вимоги, оскільки важливо було максимально точно перекласти священні тексти. А в епоху Відродження (XIV–XVI ст.) у Європі з'явилися перші університети, де, крім викладання різних наук, спеціально готували перекладачів.

Мистецтво перекладу було здавна відомо в Київській Русі, де з часів прийняття християнства (988 р.) перекладались біблійні та богослужбові книги, твори церковних діячів тощо. Великий внесок у розвиток перекладу зробив великий князь київський *Ярослав Мудрий* (близько 983–1054). При дворі Ярослава Мудрого була заснована школа переписувачів книг з різних мов. До Києва були запрошені знавці різних мов, які ставали викладачами цієї школи.

Із поширенням друкарства на території України значна кількість літератури перекладалася не лише в монастирях, а й в університетах. При університеті Святого Володимира вченими було організовано гурток, який забезпечував друкарів перекладами богословських і навчальних текстів. Великий внесок у справу прилучення України до духовних здобутків світу здійснила Києво-Могилянська академія, заснована в 1636 році.

Перекладацькою діяльністю займалися такі українські письменники, як Іван Франко, Леся Українка, Пантелеймон Куліш, Марко Вовчок, Максим Рильський, Микола Зеров, Михайло Драч-Хмара, Микола Вороний та інші. Великий внесок у розвиток українського перекладознавства зробили Борис Тен, Григорій Кочур, Микола Лукаш, Леонід Первомайський, Ірина Стешенко та інші.

Основні принципи аналізу та інтерпретації художнього перекладу. Зрозуміло, що в справі художнього перекладу неможливо абсолютно точно відтворити всі ознаки оригіналу внаслідок різниці між мовами, а також через відмінності в культурі, способі життя, традиціях народів. Як же оцінити вартість художнього перекладу? Підказкою служить сам текст оригіналу. У ньому завжди є певні домінанти – ключові елементи, які визначають зміст і форму твору, його художній смисл. На їх відтворення спрямовані зусилля перекладачів. Але важливими є і нюанси, емоційно-експресивні відтінки художнього тексту. Отже, художній переклад має відповідати таким принципам: 1) точність відтворення основного змісту, форми і відтінків (домінант оригіналу); 2) літературність (відповідність нормам літературної мови); 3) урахування традицій і звичаїв народів, специфіки їх життя, епохи, мови; 4) художня цілісність, гармонійність, що мають естетичний вплив на читача. Григорій Кочур уважав, що перекладні твори повинні мати той самий емоційний вплив на читача, як і оригінал рідною для поета мовою. Разом з тим перекладні твори повинні нести щось нове: збагачувати рідну літературу новим поетичним змістом, іншою образністю, новими ритмами.

Відмінності переспіву і перекладу

Переклад (художній)	Переспів
Якнайточніше відтворення змістових і формальних домінант першоджерела – іншомовного оригіналу	Подібність до оригіналу в окремих елементах (сюжети, мотиви, образи тощо), але це цілком самостійний твір
Висловлення позиції автора іншомовного оригіналу	Висловлення власної позиції автора переспіву
Збереження колориту іноземності (зв'язку із епохою, життям іншої країни, її традиціями, звичаями тощо)	Виразний національний колорит, наближення до духовних потреб країни і народу автора переспіву

Біблія. Старий Заповіт Книга Псалмів

Коментарі. З давньоєврейської слово «псалом» означає «похвала, похвальна пісня Господу». Здавна біблійні тексти не тільки читали, а ще й співали у храмах, що мало велике повчальне значення. У Книзі Псалмів (Псалтир) вміщено псалми, які належать біблійним героям – Давиду, Мойсею та іншим пророкам. Багато письменників зверталися до художньої обробки біблійних текстів. Серед них – і наш Тарас Шевченко, який написав десять переспівів із Псалтиря. З дитинства від добре знав Псалтир, учився за ним і захоплювався його поетичністю. У своїх переспівах він надав філософського значення біблійним текстам і наблизив їх до проблем нації.

Псалом 1

Блажен* муж, що за радою несправедливих не ходить**, і не стоїть на дорозі грішних, і не сидить на сидінні злоріків, та в Законі*** Господнім його насолода, і про Закон Його вдень та вночі він роздумує! І він буде, як дерево, над водним потоком посаджене, що родить свій плід своєчасно, і що листя не в'яне його, – і все, що він чинить, – щаститься йому!

Не так ті безбожні, – вони як полова, що вітер її розвіває! Ось тому то не встоять безбожні на суді, ані грішними у зборі праведних, – дорого**** бо праведним знає Господь, а дорога безбожних загине!

*Блажен – щасливий.

**Ходить – живе.

*** Закон – П'ятикнижжя Мойсееве, Закон Божий.

****Дорога – життя, вчинки, поступування.

**Тарас Шевченко
Псалми Давидові (1845)**

1

Блаженний муж на лукаву
Не вступає раду,
І не стане на путь злого,
І з лютим не сяде.
А в Законі Господньому
Серце його й воля
Навчається: і стане він –
Як на добрім полі
Над водою посаджене
Древо зелене,
Плодом вкрите. Так і муж той
В добрі своїм спіє.
А лукавих, нечестивих
І слід пропадає, –
Як той попіл, над землею
Вітер розмахає.
І не встануть з праведними
Злії з домовини,
Діла добрих оновляться,
Діла злих загинуть.

ПЕРЕКЛАДИ ОЛЬГИ НІКОЛЕНКО

**Фрідріх Шиллер
Рукавичка**

Перед своїм звіринцем з хижакими,
Чекаючи на бій кривавий скоро,
Король великий Франц сидів з пажами,
Оточений придворними, як псами,
А дами на балконі стали колом.

Коли король махає довгим пальцем,
Здригнулась брама – вийшов лев величний,
Повільно озирнувся, мов у танці,
І потягнувся, позіхнув на Франца,
І ліг на землю начебто навечно.

Тоді король дає знак пальцем знову –
Повільно відчинилась друга брама,
Звідтіль плигає стрімко тигр здоровий;
Побачив лева, загарчав, та згодом,
Як кішка, лиш муркоче, лігши справа.

Король махає пальцем знов і знов,
В подвійній брамі – двоє леопардів,
Жене їх шал, жорстокість, люті і кров,
Зчепились з тигром за таких умов,
Та лев піднявся – і тиша, як на варті.

Тут з дамської альтанки, зверху, з ложі
Між тигром й левом впала рукавичка.
Глузливо Куніґунд велить Делоржу:
«Нехай кохання Ваше допоможе
Дістати цю малесеньку дрібничку».

І лицар впевнено пройшов у центр звіринцю
І рукавичку пальцем підчепив.
На нього всі дивились, як на принца:
У поглядах – побожність і уклінність,
А він вже повертався до рядів.

В усіх устах йому хвала лунала,
В очах у Куніґунд – кохання вічне,
Та не проймає лицаря омана:
«Не треба ні подяки, ані слави!» –
І кинув рукавичку їй в обличчя.

**Роберт Льюїс Стівенсон
Балада про вересовий напій**

Коментарі. Назва твору в оригіналі звучить як «Heather Ale (A Galloway Legend)». Мова йде про напій (його називали *ель*), який у давнину варили із вересу – рослини, що рясно вкриває кущами землі Шотландії. Згідно з давніми уявленнями, ель давав силу й мужність людині. Існувала легенда про те, що пікти були напрочуд міцними завдяки саме вересовому напою. Тому завойовники хотіли дізнатися про цей секрет, але пікти не виказували його, свято зберігаючи свої традиції і вільне життя.

Із вересових квітів
Варили цей напій,
Він був за мед солодший,
Більш за вино — міцний.

Його варили разом,
І разом теж пили,
В піснях напій хвалили
Щодня на тій землі.

Прийшов король шотландський
І знищив ворогів,
Нагнавши страх на піктів,
Як звірів, їх ловив.

І полював на них він
В червоних квітах їх,
І пелюстки вкривали
І мертвих, і живих.

Прийшло в країну літо,
Знов верес шелестить,
Але ніхто не знає,
Як той напій варить.

Могил було багато
Маленьких у горах,
Там піктів-пивоварів
Спочив навіки прах.

Король в червоній пустці
Не злазить із сідла,
За ним пилюка в'ється,
Дорогу вистила.

Бліді обличчя з гніву,
Король мов сам не свій:
«У вересових землях
Не маю я напій!»

Васалам пощастило
Когось-таки знайти,
За каменем сховались,
Щоб жертв підстергти.

Хоч їх взяли зненацька,
Та не відкрили рот,
Мовчали син і батько —
І жив у них народ.

Король, сидівши верхи,
Дивився на людей,
Маленька смугла пара
Не відвела очей.

На березі крутому
Король питав: «Мерщій!

Я вам життя залишу
За правду про напій!»

Отець і син мовчали,
Ховаючи сльозу,
А скрізь — червоний верес,
І море — унизу.

Та раптом батько сину
Так голосно сказав:
«Я тут скажу всю правду —
Король щоб тільки знав».

«Життя таке коротке,
Його я так люблю,
Тому секрет продам я», —
Сказав він королю.

І голосом пташиним
Додав старий іще:
«Я свій секрет продам вам,
Боюсь дитя лише.

Мій син життя не знає,
І смерть не бачив він,
Та честь свою продати
Не зможу перед ним.

Нехай його у море
Хтось кине іздала,
І я повім про тайну,
Що в серці маю я».

І сина обв'язали —
І руки, й п'ятки ніг,
І кинули у море.
Затих хлоп'ячий крик.

Забрали хвилі тіло
До неземних висот,
Стояв на скелі батько —
І в ньому жив народ.

«Сказав я правду щирю:
Боявся сина я —
Не вірю в мужність юних
І слову короля.

А я прийму тортури.
Вогонь прискорить смерть,
У грудях залишаю
Назавжди свій секрет!»

Константи Ідельфонс Галчинський
Лист з полону (1942)

Коментарі. Вірш присвячено дружині письменника Наталії. Тоді він перебував у концтаборі Альтенграбов після того, як потрапив у полон на східному фронті. Їхнє кохання пережило війну. Вийшовши з неволі, Галчинський зустрінеється зі своєю дружиною у Кракові. Це було схоже на вихід Орфея із підземного

царства і зустріч із його Еврідікою, що дасть новий імпульс до творчості митця.

Кохана моя, кохана!
Ти спиш уже? «На добраніч!»
В пільмі я твій образ бачу,
А ніч весняна, духмяна!
Єдина у цілім світі,
Ім'я твоє хай святиться!
Вода ти для мене влітку,
А взимку – моя рукавиця.

Ти щастя моє весняне,
Осінь, зимове, літнє...
Скажи мені: «На добраніч!»,
Прийди уві сні, кохана!

За що мені все це щастя
З тобою в раю у Бога?...
Світліше за сонце ясне,
Ти – пісня моєї дороги.

Редьярд Кіплінг
Якщо

Якщо ти залишаєшся собою,
Коли навколо всі давно не ті,
Якщо життя завжди береш ти з бою
І не втрачаєш віри у житті,
Якщо допомагаєш грішним людям
Позбутись їхніх вад і суєти,
Якщо ненависть знищуєш усюди,
Бо мудрості нема без доброти;
Якщо ти мрієш, не сховавшись в казку,
І мислиш, але думка — не самоціль,
Якщо приймаєш Успіх, і Поразку,
І оплески, й каміння звідусіль,
Якщо твої слова перекрутили,
А ти від правди все ж не відступив,
Якщо твої створіння загубили,
А ти все знов зібрав і відродив:
Якщо усе поставивши на карту,
Ти не боїшся долей ризикнуть,
А як загубиш, все почнеш спочатку,
Зібравши речі в нову дальню путь,
Якщо ти змусиш серце, нерви й тіло
Тобі служити довго у житті
І битися, коли уже несила,
А Воля кличе встоять в боротьбі;
Якщо в юрбі не втрадиш напрям в крузі,
А з королем згадаєш бідний люд,
Якщо усі — від ворогів до друзів —
Тебе за честь і совість визнають,
Якщо живеш і дишеш в повні груди,
І сенс буття знайшов нарешті свій,
Тоді Земля тобі належатиме
І станеш ти Людиною на ній!

Ольга Ніколенко,
доктор філологічних наук
Полтава

